# אגרות הראי"ה - כרך א' - אגרת כ

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** י' סיון תרס"ה - יפו
**נמען:** הרב ד"ר משה זיידל

הרב קוק מסביר את דבריו במכתב הגלוי, ש"אינו דורש שלטון על הדעות". לדבריו יש גבול לחופש הדעות, ואצל ישראל, שקיומם הלאומי תלוי באמונה בה', מי שמחליש את האמונה הוא "פושע לאומי". אך בזמן שכוחות האומה חלשים, ההשגחה מונעת כפייה, ולכן אין לומר "דבר שאינו נשמע". להלכה, דין אפיקורוס חל רק על הכופר המוחלט ולא על המסתפק.

### עיקרי הדברים

- גבולות חופש הדעות.
- אמונה כיסוד הקיום הלאומי של ישראל.
- דין אפיקורוס: כופר לעומת מסתפק.

### נוסח האגרת

*(להרר"מ ד"ר זיידל שליט"א)*

אשר שאלת ע"ד[1] לשוני במכה"ג[2], שאיני דורש שום שלטון על הדעות, אם הוא מפני ההכרח או שכן הוא ג"כ[3] ע"פ[4] דין תורה.

הנה בלשוני לא נמצא מקום לשאלה, שאמרתי "מפני שהוא בימינו דבר שאינו נשמע". ממוצא דבר הרינו למדים, שאם היה נשמע היה מקום לדרישה כזאת. אלא שהענין תלוי בהרים גדולים של עיונים שצריך לבאר הגדר שלו. ומפני שא"א[5] לי להאריך ארשום בקצרה, ואקוה שיספיק לנבון שכמותך.

דע שהסברא הישרה היא לעולם יסוד גדול בדין, וזהו בין בדינים מעשיים בין בדינים עיוניים. ע"כ[6] לעולם אנחנו צריכים להגיע למרכז היושר, ואם תראה לנו סתירה בין אמת לאמת, ע"כ יש כאן דבר המכריע, וזה מקום של למוד חדש. ע"כ נראה בענין ההלכה של חופש הדעות, שהיא מתאמת בזמן הזה לרוב בעלי הדעות שבעולם, עד היכן יגיעו גבוליה ע"פ השכל. שמא תאמר שאין לה גבול, לא תוכל כלל לומר כן. האחד שאין לנו אפילו מדה אחת בעולם שלא תהי'[7] הקצוניות מזיקתה, ועוד טבע הענין מחייב שיש גבול לחופש הדעות, שאם לא יהי'[8] שום גבול, כ"א[9] יפרק עול כל מוסר מוסכם, עד שיגיע בבינתו הפרטית לסוף הדעה על מה הוא

---

1 ע"ד - על דבר
2 במכה"ג - במכהאי גוונא
3 ג"כ - גם כן
4 ע"פ - על פי
5 שא"א - שאי אפשר
6 ע"כ - על כן
7 תהי' - תהיה
8 יהי' - יהיה
9 כ"א - כי אם

עומד, ואז תמלא הארץ נבלה, וצמצום גמור בין הדעות והמעשים א"א[10] כלל לעשות, מפני שהמעשים נגררים בע"כ[11] ברב או במעט אחרי הדעות, א"כ[12] למשל שיסכים אדם בלבבו שאין שום עול ברציחה הוא ודאי חטא, שאם ההסכמה הזאת תפריח יהרס קיום העולם, וכן כיו"ב[13]. ע"כ אנו למדים שיש גבול לחופש הדעות, אלא הדבר הקשה הוא צמצום הגבול. ומסתבר שאין הצמצום יכול להיות שוה ממש בין כל חברה אנושית, כי למשל ההסכמה הגמורה בלב שאין שום הפסד ללכת ערום בשוק, למי שמסכים כן, וטוען שיתנהגו כן בפועל, הוא חטא אצלנו, וראוי להיות חטא, ואיננו חטא אצל הפראים שבאיי גוויניא, למשל. וכיון שע"כ[14] יש הפרש בין חברה לחברה, לא יעמוד ההפרש על מקום אחד, רק יהי' הולך ומתחלק לפי רבוי התנאים. וביחש לאמונה יש הפרש גדול בזה בין ישראל לעמים. אם היה שום עם בעולם, שעיקר הוייתו בתור עם וקיומו יהי' תלוי באיזו דעה, אז היתה רשות גמורה וגם חובה שביחש לזאת הדעה לא ימצא בקרבו חופש-הדעות. כי אין זה חופש כ"א עצלות מהגן על עצמה, בשביל איזו נטיה של גירוי עצבים מאנשים פרטיים. אמנם לפעמים ימצאו יחידים, שיוכלו למרוד באומתם, כשימצאו שאותה הדעה, המאגדת ומקיימת את אומתם, היא מזקת לכלל האנושיות, ע"כ יפקירו את האומה בשביל האמת. אבל כ"ז[15] שתהי'[16] הדעה המחזקת את אומתם דעה בלתי מפסדת כלל, וק"ו[17] כשתהי'[18] עוד דעה מועלת חוץ לגבולה, ולגוף האומה תהיה יסוד חייה, אז אין שום מקום לסבלנות, והסבלן בזה ראוי לבזיון פנימי מכל האומה וגם מכל האדם. ע"כ כאשר אין עוד אומה בעולם, שההודעה של שם השי"ת[19] בעולם, בתור אלהי עולם, שומר הברית והחסד וכל ארחות הצדק, שהם מדותיו של הקב"ה[20], יהיה יסוד חייה הלאומיים, ותנאי מיוחד בתקומתה על ארצה וכוננות ממשלתה. וע"כ[21] יש בה תנאים כאלה שאינה יכולה להתקיים מבלעדי הדעות הגדולות הללו, וכל גדולה שבנפש היא כרוכה עם חסרונות מקבילים לה, ובודאי יש לישראל ג"כ חסרונות כאלה המביאים אותם לידי הכרח הגדולה של נשיאת שם ד' בתכנם הכללי. ע"כ מי שגורם בדעותיו, ומכש"כ[22] במעשיו, רפיון להדעה שמחיה את האומה, הוא פושע לאומי, שהסליחה להם היא אולת. ובכל העולם אין לנו דוגמא בזה. אין התוכן הלאומי של כל אומה ולשון שבעולם קשור כלל בטבע הוייתם עם דעת שם ד' בקרבה ובעולם, ולא עם כללות שום אמונה. ואם ימצא עם בודד, בעל אמונה שפלה, שאמונתו היא לאומית, היא ודאי כל כך קטנה, עד שהתפשטותה בעצמה תביא מכשולות לכל האנושיות, וביותר שא"א כלל בעצמו להתקיים, א"כ העם ההוא בעצמו עומד הוא לכליון שאין לתבע מיחידיו חובות קיומו. זהו יסוד קנאת ד' האמתית, שבעליה ראויים שתנתן להם ברית כהונת עולם, בהבדלה בין הקנאות הפחזנית הבאה מחסרון דעה ורפיון כח.

---

10 א"א - אי אפשר
11 בע"כ - בעל כרחם
12 א"כ - אם כן
13 כיו"ב - כיוצא בזה
14 שע"כ - שעל כן
15 כ"ז - כל זה
16 שתהי' - שתהיה
17 וק"ו - וקל וחומר
18 כשתהי' - כשתהיה
19 השי"ת - השם יתברך
20 הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
21 וע"כ - ועל כן
22 ומכש"כ - ומכל שכן

והנה כדי למלא במעשה את השלטון הלאומי, צריכים שיהיו כחות האומה בתכלית השלימות. אמנם למנעו לגמרי ג"כ לא יתכן, כי האופי הרוחני של האומה הוא ב"ה[23] תמיד חי, ודוד מלך ישראל חי וקיים. ע"כ זאת היא עצת ד' שהפליא עצה, הגדיל תושיה, שכפי אותו המיעוט שכחות האומה מתמעטים, כן יהי' נגרע כח היכולת, ומניעת היכולת היא לנו לעדה על חפץ ד', ומניעת החפץ יש לה הרבה דרכים, לפעמים מניעה מעשית, כמו יראת מלכות וכיו"ב[24], ולפעמים מניעה רוחנית, שמהם היא ג"כ המצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע. וכשישנן מניעות כאלה הננו מרוצים בזה, מפני שאנו מכירים שכך הוא רצון ההשגחה העליונה בעתים כאלה. ואך לזה הננו מוצאים בירושלמי, שרשב"י[25] שמח על נטילת הדינים בישראל לשעתם, משום דלית אנן חכים מידן,

זהו מה שנוגע להבנת לשוני.

ולענין דינא. דע, שאע"פ[26] שאיסור גמור וחולי רע הוא, אפי'[27] מי שמסתפק ומהרהר על דברי האמונה השלמה, מ"מ[28] לא מצינו שדנו חז"ל[29] דין אפיקורוס, כ"א על הכופר, דהיינו המחליט ההיפך. וההחלטה של ההיפך א"א שתמצא כלל בישראל בין שום אדם שלא יהי' רשע גמור ומשקר במזיד. כי הרשעה היותר גדולה לא תוכל כ"א להטיל דופי של ספק לחלושי הדעות, וכיון שכן מי שמעיז פנים לאמר שהוא כופר בבירור, הרי הוא רשע מוחלט, שבצדק היה ראוי לדונו בכל הדינים המפורשים, ואין כאן טענת ספק, והיו מבררים לה בנקל ספקותיה, אבל היא משקרת בזדון, וטוענת טענת ודאי, בשעה שאפילו ליותר חלושים בדעת א"א כלל שתבא כ"א למדת ספק, והרי היא עסוקה ברשע של רדיפה בעזות מצח, ע"כ היא חייבת כל הדינים, שבידי אדם ובידי שמים, לפי הערך של המכשלה שהיא עושה. ופרטי הדברים מובן שצריכים אריכות גדולה של ספרים רבים לבאר. ודבר זה ברור, שמי שבא לידיעה איך שכל המינות, ביחש לישראל, איננה כ"א טענה של ספק גרועה, המתלקטת מחסרון ידיעה וחסרון רגש ומעוט מוסר, מיד הוא נעשה שלם באמונה ויראת ד' באמת' וכל מה שיהי'[30] יותר דבק בת"ח[31], דורשי אלהים באמת, כן יתעלה מעלה מעלה, להיות ממולא באמונה של חסן חכמת ודעת. "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי, זאת נחלת עבדי ד' וצדקתם מאתי אמר ד'".

*(עה"ק יפו ת"ו, י' סיון תרס"ה).*

נוסח האגרות וההערות: אגרות הראי"ה, כרכים א׳-ד׳

---

23 ב"ה - ברוך השם
24 וכיו"ב - וכיוצא בזה
25 שרשב"י - שרבי שמעון בר יוחאי
26 שאע"פ - שאף על פי
27 אפי' - אפילו
28 מ"מ - מכל מקום
29 חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
30 שיהי' - שיהיה
31 בת"ח - בתלמידי חכמים